

Anna Łobodzińska

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
anna.lobodzinska@uj.edu.pl

POLKI W NORWEGII – DECYZJE I PLANY PROKREACYJNE

WPROWADZENIE

Skala i tempo poakcesyjnych migracji z Polski oraz struktura wieku i płci ich uczestników spowodowały, że w krajach, do których napływają Polacy wzrasta zainteresowanie zagadnieniami związanymi z zachowaniami i planami prokreacyjnymi tej grupy. Wiedza na temat decyzji prokreacyjnych, czasu i miejsca ich podejmowania oraz dalszych planów imigrantów jest ważna w kontekście polityki rodzinnej i związanych z nią świadczeń, rozwoju budownictwa mieszkalnego i innych usług, czy wreszcie z punktu widzenia opracowywania prognoz demograficznych – tak dla kraju odpływu, jak i napływu imigrantów. Problem ten wydaje się jeszcze istotniejszy, jeśli uwzględnimy postępujące różnicowanie początkowo zdominowanego przez migrantów zarobkowych strumienia migracji. Pomimo iż migracje ekonomiczne nadal stanowią zdecydowaną większość przemieszczeń, znaczenie wyjazdów członków rodzin – małżonków i dzieci dołączających do emigranta – systematycznie rośnie (GUS 2014). Ponadto same migracje zarobkowe w dużej mierze dotyczą osób w wieku rozrodczym, siłą rzeczy zbiegając się w czasie z procesem formowania rodziny. Emigracja z jednej strony stanowić może szansę na poprawienie sytuacji pary czy rodziny oraz bodziec do realizacji zamierzeń prokreacyjnych, z drugiej jednak niejednokrotnie wiąże się z szeregiem negatywnych konsekwencji. Wśród tych ostatnich wymienić należy m.in.: odkładanie decyzji związanych z tworzeniem rodziny lub rozpad rodzin wynikające z długotrwałego przebywania na emigracji jednego z partnerów oraz wyjazdy rodziców i pozostawianie dzieci w Polsce. Nie bez znaczenia pozostają również oddalenie od najbliższych i brak możliwości korzystania z ich wsparcia i pomocy.

Niniejszy artykuł koncentruje się na charakterystyce decyzji prokreacyjnych polskich imigrantek w Norwegii w kontekście czasu i miejsca realizacji tych decyzji oraz na ich dalszych planach rodzinnych. Dotychczasowe badania w zakresie

plodności imigrantów pozwoliły na sformułowanie pięciu przeciwstawnych, ale jednocześnie wzajemnie się uzupełniających koncepcji wyjaśniających zmiany poziomu płodności w kontekście migracji. Dwie z nich – hipoteza „socjalizacji” i hipoteza „adaptacji” – tłumaczą różnice w poziomie płodności imigrantów i populacji kraju przyjmującego na podstawie wieloletnich obserwacji. Hipoteza „socjalizacji” (*socialization hypothesis*) zakłada, że zachowania prokreacyjne imigrantów odzwierciedlają normy i wzorce dominujące w środowisku, w którym się wychowali (Cygan-Rehm 2013, Kahn 1988, Stephen i Bean 1992, White i in. 1995). Zrównanie poziomu płodności imigrantów z poziomem płodności w kraju napływu nastąpi dopiero po dłuższym czasie. Badania M.J. Abbasi-Shavazi i P. McDonald (2002) wyraźnie potwierdziły tę hipotezę dla imigrantów z Grecji i Włoch w Australii, natomiast J.R. Kahn (1994) nie znalazł dowodów na zmianę zachowań prokreacyjnych dla większości mniejszości w Stanach Zjednoczonych. Hipoteza „adaptacji” (*adaptation hypothesis*) zakłada z kolei szybsze wyrównanie poziomów płodności. Nowy kontekst kulturowy, społeczny, ekonomiczny i polityczny, w którym znajduje się imigrant, ma zasadniczy wpływ na przemiany jego zachowań prokreacyjnych (Andersson i Scott 2007, Goldstein 1973, Goldstein i Goldstein 1981, Kahn 1994, Kulu 2005, Milewski 2007, Stephen i Bean 1992).

Hipoteza „zakłócenia” (*disruption hypothesis*) oraz hipoteza „wzajemnie powiązanych wydarzeń” (*interrelation of events hypothesis*) koncentrują się natomiast na czasie realizacji decyzji prokreacyjnych w odniesieniu do momentu migracji. Pierwsza z nich postrzega zdarzenie migracji jako zakłócenie cyklu życia, a tym samym – procesu tworzenia rodziny. Zgodnie z nią poziom płodności w okresie bezpośrednio przed i po migracji jest obniżony. Decyzje prokreacyjne podejmowane są wówczas niechętnie, m.in. ze względu na niepewność i brak poczucia stabilizacji, jakie towarzyszą migracji czy spodziewane korzyści, jakie może przynieść taka decyzja podjęta już w nowym kraju. W kolejnych badaniach wskazano z kolei na wzrost poziomu płodności niektórych grup imigrantów bezpośrednio po migracji (Abbasi-Shavazi i McDonald 2002, Adserà i Ferrer 2013, Andersson 2004, Blau 1992, Persson i Hoem 2014, Toulemon 2004). Badania S. Goldstein i A. Goldstein (1981) wykazały, że wśród uczestników migracji wewnętrznych w Tajlandii poziom płodności był relatywnie niski w okresie bezpośrednio poprzedzającym migrację oraz wyższy niż przeciętny w okresie następującym po niej. K. Ford (1990) dowodzi, że krótkoterminowe efekty migracji są silniejsze niż średnio- i długoterminowe efekty adaptacji lub asymilacji. Studia potwierdzające krótkoterminowy efekt „zakłócenia” płodności dowodzą również następującej stopniowo asymilacji lub adaptacji (Ford 1990, Stephen i Bean 1992). Przejściowe „zakłócenie” w poziomie urodzeń w momencie migracji zauważono także wśród imigrantów w Australii, jednocześnie jednak wykazano, że zdarzenie migracji nie miało wpływu na dalsze zachowania prokreacyjne (Carlson 1985). Schmid i Kohls (2009) zasugerowali, że spadek poziomu płodności imigrantek jest jedynie efektem tymczasowym i nie ma wpływu na ich ostateczną dzietność. E. Ng i F. Nault (1997) potwierdzili wzrost poziomu

plodności wśród niedawnych imigrantów w Kanadzie, jednakże na tej podstawie odrzucili hipotezę „zakłócenia”.

Hipoteza wzajemnie powiązanych wydarzeń nawiązuje do zdarzeń i zmian, które zachodzą w różnych sferach życia imigranta równolegle ze zmianą miejsca zamieszkania. Migracje często wiążą się z wejściem w związek małżeński czy łączeniem małżonków lub partnerów i rodzin, a tym samym stanowią część procesu tworzenia rodziny. Wzrost poziomu płodności bezpośrednio po migracji charakterystyczny jest przede wszystkim dla przemieszczeń o podłożu rodzinnym (Andersson 2004, Milewski 2010, Mulder i Wagner 1993). Wynika on również z realizowania decyzji prokreacyjnych odkładanych w czasie w związku z migracją (Milewski 2007). G. Andersson (2004) wykazał, że wśród osób migrujących do Szwecji proces migracji częściej skutkował wzrostem płodności (również w przypadku urodzeń wyższej kolejności) niż jej zakłóceniem.

Kolejne podejście zakłada, że wskutek migracji nie zachodzą zmiany postaw prokreacyjnych, ale migrują osoby, których preferencje rodzinne już wcześniej bliższe były tym, które charakteryzują populację kraju przyjmującego (Blau 1992, Kahn 1988, White i in. 1995). Hipoteza „selektywności” (*selection hypothesis*) koncentruje się zatem na selektywnym charakterze migracji i indywidualnych, zarówno obserwowalnych, jak i nieobserwowalnych cechach imigrantów (Milewski 2007, Schmid i Kohls 2009).

Hipotezy „socjalizacji” i „adaptacji” odnoszą się przede wszystkim do obserwacji długoterminowych. W przypadku migracji nowych, trwających od niedawna, bardziej właściwe są hipotezy dotyczące efektów krótkoterminowych, a zatem hipotezy „zakłócenia” i „wzajemnie powiązanych wydarzeń”. Hipoteza selektywności uwzględnia natomiast szerszy społeczno-ekonomiczny kontekst (Janta 2013). W ramach różnych badań udowodniono, że poszczególne grupy imigrantów żyjących w jednym kraju mogą reprezentować odmienne wzorce zmiany (lub jej brak) postaw i zachowań prokreacyjnych (Abbasi-Shavazi i McDonald 2002, Andersson 2004). Ponadto z czasem zachowania prokreacyjne i wyjaśniające je hipotezy mogą się zmieniać również w obrębie jednej grupy imigrantów (Andersson 2004).

Migracje oraz zdarzenia związane z zakładaniem i formowaniem rodziny oddziałują na siebie wzajemnie i wielopłaszczyznowo, co czyni decyzje i plany prokreacyjne imigrantów ważnym zagadnieniem badawczym. Celem artykułu jest analiza relacji pomiędzy procesem migracji a podejmowaniem decyzji prokreacyjnych i planowaniem dalszych urodzeń przez Polki mieszkające w Norwegii. Zagadnienie to nie było wcześniej podejmowane, dlatego też autorka stara się odpowiedzieć na szereg następujących pytań badawczych:

- Jaka jest intensywność realizacji decyzji prokreacyjnych oraz jakie czynniki kształtują zachowania prokreacyjne przed migracją?
- Jaki jest poziom oraz czas realizacji urodzeń po migracji dla różnych grup imigrantek?
- Jak kształtują się intencje prokreacyjne polskich imigrantek i w jaki sposób są powiązane z ich planami migracyjnymi?

W artykule przedstawiono przede wszystkim główne rezultaty przeprowadzonego badania, starając się w możliwie kompleksowy sposób odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. W analizie zachowań prokreacyjnych przed migracją skoncentrowano się na liczbie i czasie urodzeń, a także na ich uwarunkowaniach, takich jak wiek, stan cywilny oraz rola kolejności wyjazdów respondentek. W omówieniu zachowań prokreacyjnych po migracji szczególny nacisk położono na czas realizacji urodzeń względem momentu migracji. Zamierzenia prokreacyjne Polek scharakteryzowano zwracając uwagę na wiek respondentek, aktualną oraz planowaną liczbę dzieci, zamierzone czas i miejsce ich realizacji, a także plany migracyjne. Z uwagi na właściwości polskiej imigracji w Norwegii, wyniki próbowano odnieść przede wszystkim do związanej z okolicznościami procesu migracji hipotezy „zakłócenia”, uwzględniającej motywację migracji, a także hipotezy „wzajemnie powiązanych wydarzeń” i hipotezy „selektywności”.

Norwegia, która do połowy pierwszej dekady XXI w. notowała niewielki napływ imigrantów z Polski, jest obecnie jednym z najważniejszych kierunków migracji zarobkowych. Dynamiczny wzrost liczby imigrantów z Polski rozpoczął się po 2006 r. Doszło wówczas do zmian w strukturze płci strumienia migracyjnego – po 2006 r. uczestnikami migracji zarobkowych do Norwegii stali się przede wszystkim mężczyźni. Wraz z upływem czasu ponownie zaczęło wzrastać znacznie migracji kobiet. Choć wielkość Polonii w tym kraju nadal znacznie ustępuje tej w Wielkiej Brytanii czy Niemczech, Polacy stanowią w Norwegii najliczniejszą mniejszość narodową. W 2015 r. w Norwegii zarejestrowanych było prawie 91 tys. Polaków. Niemal 8,5 tys. to dzieci polskich imigrantów, które urodziły się już w tym kraju¹. Liczba urodzeń wzrasta z roku na rok (Statistisk Sentralbyrå 2015).

W artykule zaprezentowano wyniki badania ankietowego, które zrealizowano w Norwegii w latach 2014–2015 wśród polskich imigrantek w wieku 18–39 lat, uzyskując próbę o wielkości $n=217$. Ze względu na zastosowany nielosowy dobór próby nie można mówić o reprezentatywności wyników oraz wyznaczyć błędów szacunków. Dlatego też w analizie zebranego materiału ograniczono się tylko do opisu statystycznego. Należy jednak zauważyć, że krytyczna analiza danych dostarczyła wielu cennych informacji dotyczących zachowań oraz intencji prokreacyjnych Polek, które wyemigrowały do Norwegii.

W pierwszej części opracowania zarysowano podjęty problem badawczy oraz podstawę teoretyczną rozważań, którą stanowią hipotezy płodności po migracji. W drugiej części przywołano najistotniejsze wnioski z istniejących opracowań na temat zachowań i postaw prokreacyjnych polskich imigrantów w Wielkiej Brytanii i Niemczech. Trzecia i czwarta część opracowania zawierają opis przeprowadzonego

¹ Statistisk Sentralbyrå dzieli populację imigrantów na dwie grupy: imigranci (innvandrere) – osoby, które urodziły się za granicą i których dwoje rodziców oraz czworo dziadków urodziło się poza Norwegią oraz dzieci imigrantów urodzone w Norwegii (norskfødte med innvandreforeldre), obejmującą dzieci, które urodziły się już w Norwegii, których dwoje rodziców i czworo dziadków urodziło się za granicą.

badania sondażowego i wyniki badania dotyczące zachowań oraz intencji prokreacyjnych imigrantek w odniesieniu do zdarzenia migracji. Ostatnia część opracowania zawiera wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz.

MIGRACJE A DECYZJE PROKREACYJNE POLAKÓW – STAN BADAŃ

Zdecydowana większość studiów dotyczących zależności pomiędzy zdarzeniem migracji a poziomem płodności dotyczy sytuacji przemieszczenia z kraju o wyższym współczynniku dzietności (TFR) do kraju, gdzie jego wartość jest niższa (m.in. badania dotyczące imigrantów z Ameryki Środkowej w USA czy imigrantów w Kanadzie i Australii). Fala migracji poakcesyjnych z Europy Środkowej i Wschodniej do krajów Europy Zachodniej i Północnej wzbudziła zainteresowanie problematyką napływu z krajów, gdzie wartość TFR jest bardzo niska. Badania związane z procesami formowania rodziny wśród polskich imigrantów prowadzono do tej pory m.in. w Wielkiej Brytanii i Niemczech. Poniżej przedstawiono krótki przegląd literatury w całości lub części poświęconej decyzjom i intencjom prokreacyjnym polskich imigrantów.

Zumpe i in. (2012) zaobserwowali wzrost współczynnika płodności wśród polskich imigrantek w Wielkiej Brytanii w latach 2007–2010 oraz wskazali, że osiągnął on wyższą wartość niż dla kobiet urodzonych w tym kraju. W swoich rozważaniach zastosowali ogólny współczynnik płodności dla poszczególnych lat, jednocześnie uznając ten wskaźnik za dobrze odzwierciedlający bieżące poziomy urodzeń wśród kobiet urodzonych w Wielkiej Brytanii i imigrantek, ale nieodpowiedni dla oceny dzietności tych dwóch grup. Wskaźnik nie daje bowiem poglądu na liczbę dzieci, którą kobieta urodzi w ciągu swojego życia. W 2011 r. ogólny współczynnik płodności dla Polek wynosił około 95 urodzeń na 1000 kobiet w wieku 15–44 lata (w porównaniu do 88 urodzeń na 1000 kobiet urodzonych w Wielkiej Brytanii). Wzrost (oraz wartość) współczynnika płodności autorzy łączyli ze strukturą wieku imigrantek z Polski – przede wszystkim dużym udziałem kobiet w wieku 25–29 lat. Z kolei według L. Waller i in. (2012), Polki imigrujące do Wielkiej Brytanii nie są skłonne do zakładania rodziny w krótkim czasie po przyjeździe. Jednocześnie charakteryzuje je jedna z niższych wartości współczynnika dzietności wśród imigrantek (choć nadal nieco wyższa niż w Polsce), a także opóźnienie wieku rodzenia dzieci w porównaniu ze wzorcem płodności charakterystycznym dla Polek mieszkających w kraju. Autorzy zastosowali metodę *Own Child Method*, która pozwoliła im na oszacowanie poziomów płodności zarówno przed, jak i po migracji. Ograniczeniem zastosowanej metody oraz wykorzystanych danych jest pominięcie dzieci, które nie mieszkają obecnie z matką. Analizie poddano udziały kobiet bezdzietnych w momencie migracji oraz decyzje prokreacyjne, które podjęły po migracji. Udział Polek bezdzietnych w momencie migracji zmniejsza się wraz ze wzrostem wieku, w którym nastąpiła zmiana miejsca zamieszkania – od niemal 100% dla kobiet

w wieku 15–19 lat, przez 80% dla grupy wieku 25–29 lat do nieco ponad połowy w grupie 30–34 lata. W kolejnej grupie wieku (35–39 lat) odsetek kobiet bezdzietnych ponownie wzrasta, co może być spowodowane faktem pominięcia w analizowanych danych dzieci, które zostały w Polsce. W ciągu pierwszych 3 lat po migracji 15% bezdzietnych Polek, które migrowały w wieku 20–24 lata oraz 20% kobiet, które przyjechały w wieku 25–29 lat urodziło dziecko. Zdaniem autorów wyniki wskazują na słabsze powiązanie migracji Polek z ich decyzjami prokreacyjnymi, niż ma to miejsce w przypadku innych mniejszości (m.in. kobiet pochodzących z Azji Południowej). Podkreślają jednak, że wraz ze wzrostem czasu pobytu w Wielkiej Brytanii, wzrasta prawdopodobieństwo urodzenia dziecka (w ciągu 5 lat od przyjazdu na dziecko zdecydowało się około 40% Polek, które migrowały w wieku 20–24 lata i 25–29 lat). Jednocześnie autorzy wskazują, że wzrost liczby urodzeń wśród Polek mieszkających w Wielkiej Brytanii to najprawdopodobniej pochodna wielkości populacji imigrantów.

Wraz ze wzrostem liczby Polaków w Wielkiej Brytanii zaczęła się zwiększać liczba urodzeń w tej grupie. Trend ten nie uległ zmianie również po osłabnięciu strumienia migracji po kulminacji w latach 2006 i 2007. B. Janta (2013) tłumaczy ten fakt hipotezą „zakłócenia” (realizacją odłożonych w czasie urodzeń) oraz wkroczeniem populacji imigrantów do grupy wieku o najwyższych współczynnikach płodności. Autorka wskazuje również, że od 2004 r. znacznie wzrosła liczba dzieci z dwojgiem rodziców pochodzących z Polski.

Relacje pomiędzy migracją a momentem urodzenia pierwszego dziecka analizowała Ch. Lübke (2015). W badaniu wykorzystała dane dotyczące urodzeń przed i po migracji do Wielkiej Brytanii. Autorka dowiodła słuszności hipotezy „zakłócenia” przed migracją oraz wzrostu poziomu płodności bezpośrednio po niej (hipoteza „wzajemnie powiązanych wydarzeń”). Większość kobiet, które emigrowały do Wielkiej Brytanii poniżej 25 roku życia oraz w wieku 26–30 lat nie posiadało wówczas dzieci (odpowiednio ponad 90% i 60% dla podanych grup wieku). Autorka zaobserwowała również znacznie niższy odsetek kobiet bezdzietnych wśród migrujących powyżej 31 roku życia – około 25%. Także około 25% kobiet bezdzietnych w momencie migracji urodziło dziecko w ciągu 5 lat od przyjazdu.

Na realizacji decyzji prokreacyjnych różnych grup imigrantów w Wielkiej Brytanii (w tym Polaków) w czasie przed i po migracji koncentrowały się również badania J. Robards i A. Berrington (2015). Zauważono, że współczynnik płodności wśród Polek, które migrowały w wieku 20–24 lata, był niski w roku poprzedzającym i następującym bezpośrednio po zdarzeniu migracji (poniżej 50 urodzeń na 1000 kobiet), a następnie powoli wzrastał. Obniżenie poziomu płodności w okresie przed i po migracji zaobserwowano również wśród Polek, które przyjechały mając 25–29 lat. Redukcja współczynnika płodności w czasie bezpośrednio następującym po migracji była bardziej widoczna wśród kobiet migrujących w wieku 30–34 lata. Najwyższe wartości współczynnika płodności dla grup wieku 20–24 lata i 25–29 lat autorzy zaobserwowali w czasie 3–4 lat po przyjeździe, natomiast dla

kobiet w wieku 30–34 lata – od 1 roku do 2 lat oraz od 3 do 5 lat po migracji. W analizie urodzeń przed przyjazdem do Wielkiej Brytanii autorzy nie uwzględnili dzieci, które mogły zostać w Polsce, co może wpłynąć na interpretację współczynników płodności przed migracją.

Inny charakter mają porównawcze badania intencji prokreacyjnych wśród Polek mieszkających w Polsce i Wielkiej Brytanii prowadzone przez J. Marczak (2013). Badania koncentrowały się wokół podejmowania decyzji o posiadaniu drugiego dziecka i czynników, które na nie wpływają. Autorka wskazała między innymi na różne postrzeganie finansowych konsekwencji posiadania kolejnego dziecka (w tym nakładów na jego wychowanie), które są większe w opinii rodziców mieszkających w Polsce. Odniosła się również do wagi, jaką w planach prokreacyjnych (przede wszystkim związanych z drugim urodzeniem) odgrywa wsparcie ze strony rodziny.

S. Schmid i M. Kohls (2009) wykazali, że rzeczywisty współczynnik dzietności (*Completed Fertility Rate*) wśród polskich imigrantek mieszkających w Niemczech był najniższy w porównaniu z innymi grupami imigrantów. Jego wartość dla kobiet, które ukończyły 40 rok życia wyniosła 1,5. Ponadto bezdzietne imigrantki stanowiły 12,9% analizowanej grupy. Jedynie w przypadku polskich imigrantek będących w związkach z Niemcami autorzy zaobserwowali wyższy niż przeciętny poziom płodności, wnioskując, że ta grupa to uczestniczki migracji o podłożu rodzinnym, które są bardziej zorientowane na proces tworzenia rodziny niż pozostałe imigrantki z Polski. Zdaniem autorów wyniki te potwierdzają hipotezy „selektywności” i „wzajemnego powiązania wydarzeń”.

METODY I DANE

Brak opracowań dotyczących decyzji i planów prokreacyjnych polskich imigrantek w Norwegii niejako wymógł zgromadzenie danych umożliwiających zarówno ilościową ocenę zjawiska, jak i pogłębioną interpretację rezultatów. W związku z tym zdecydowano się na przeprowadzenie badań mieszanych (*mixed methods research*) w strategii sekwencyjnej eksplanacyjnej² (Creswell 2013). Priorytet nadano ilościowemu badaniu ankietowemu, a znaczenie uzupełniające – jakościowym, częściowo ustrukturyzowanym wywiadow pogłębionym. Prezentowany tekst zawiera wyniki pierwszej fazy – ilościowego badania ankietowego. Celem tej części projektu było m.in. zdiagnozowanie prawidłowości dotyczących podejmowania decyzji prokreacyjnych w czasie przed i po migracji oraz dalszych planów w kontekście zakładania rodziny i mobilności przestrzennej imigrantek.

² W artykule przedstawiono część wyników badań prowadzonych w ramach projektów *Postawy prokreacyjne Polek w Norwegii* oraz *Migracje a plany rodzinne – przykład polskich imigrantek w Norwegii*, dofinansowanych przez Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego ze środków DS na zadania służące rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich.

Badanie ankietowe przeprowadzono w latach 2014–2015 na próbie Polek w wieku 18–39 lat mieszkających w Norwegii. Przyjęta górna granica wieku wynika z faktu, iż zdecydowana większość urodzeń wśród Polek realizowana jest do 40 roku życia. W 2014 r. wartości cząstkowych współczynników płodności kobiet w grupach wieku 40–44 lata oraz 45–49 lat wynosiły odpowiednio: 6,5‰ oraz 0,3‰, a tym samym były znacznie niższe, niż dla młodszych grup wieku (GUS 2014). Wśród osób powyżej 39 roku życia niewielki jest również odsetek tych, które chcą mieć pierwsze lub kolejne dziecko. Według wyników badania „Generacje, Rodziny i Płeć Kulturowa” (GGS-PL) potomstwo planuje zaledwie 4% Polaków w wieku 40 lat i więcej (Kotowska i in. 2014).

Pomimo wysokiej jakości norweskich rejestrów nie można z całkowitą pewnością stwierdzić, że pochodzące z nich dane stanowiłyby pełen operat losowania dla polskich imigrantek. W wywiadach pogłębionych i swobodnych rozmowach prowadzonych w ramach projektu imigranci wskazywali, że brak rejestracji pobytu w Norwegii nie jest opłacalny finansowo, ale może być dość częstą praktyką w początkowej fazie pobytu (także w przypadku kobiet, które dołączyły w Norwegii do swoich mężów lub partnerów). Obawa przed odkryciem faktu braku zalegalizowania pobytu pojawiała się również jako powód odmowy udziału w badaniu ankietowym. Ponadto we wcześniejszych badaniach dotyczących Polonii w Norwegii wskazywano na okoliczności utrudniające dotarcie do losowo dobranych respondentów: wysoki poziom mobilności polskich imigrantów, częste życie w „niekonwencjonalnych” formach mieszkalnictwa, czy wreszcie podejmowanie zatrudnienia na kilku etatach i związany z tym długi czas pracy³. Losowy dobór próby prawdopodobnie doprowadziłby do uzyskania niskiego poziomu zwrotów (Friberg 2013).

Ostatecznie dobór próby przeprowadzono w sposób nielosowy, łącząc technikę kuli śnieżnej (*snowball sampling*) z metodą opartą na dostępności badanych (Babbie 2013). W celu dotarcia do jak najszerszej oraz najbardziej zróżnicowanej grupy respondentek oraz ograniczenia obciążenia próby zastosowano strategię wielu punktów startowych (*multiple entry points*). W doborze respondentek przyjęto kryteria wieku (18–39 lat) oraz urodzenia i zamieszkiwania w Polsce co najmniej do 10. roku życia⁴.

Polacy stanowią bardzo rozproszoną przestrzennie mniejszość w Norwegii. W 2015 r. mieszkali oni w 409 z 428 norweskich gmin, przy czym największe (pod względem liczebności) skupiska stanowiły: Oslo, Bergen, Bærum, Stavanger,

³ O ile argument związany z miejscami zamieszkania Polaków odnosi się przede wszystkim do migrujących z przyczyn zarobkowych mężczyzn, o tyle wielogodzinny dzień pracy w dużej mierze dotyczy również imigrantek (w tym kobiet, które do Norwegii przyjechały same, a główną przyczyną ich migracji były względy ekonomiczne).

⁴ Założono, że w przypadku kobiet, które urodziły się w Norwegii oraz tych, które migrowały wraz z rodzicami w bardzo młodym wieku, procesy socjalizacji, a w tym kształtowania postaw prokreacyjnych, zachodziły przede wszystkim w Norwegii. Z uwagi na to kobiety o powyższych charakterystykach nie znalazły się w próbie.

Sandnes i Trondheim. Przestrzenne rozmieszczenie Polaków na terenie Norwegii stanowi dodatkowe utrudnienie w docieraniu do respondentek. Dlatego też zdecydowano, że początkowa rekrutacja przeprowadzona zostanie w czterech największych norweskich miastach, które jednocześnie skupiają 28% Polaków⁵ mieszkających w Norwegii: Oslo, Bergen, Stavanger oraz Trondheim. Miasta te stanowiły punkty wyjściowe, natomiast od sieci społecznych rekrutowanych respondentek i innych informatorów zależało, skąd pochodziły kolejne uczestniczki badania. W ten sposób udało się dotrzeć również do osób zamieszkujących sąsiadujące bądź zupełnie peryferyjnie położone gminy. Ponad połowę próby stanowią respondentki zrekrutowane w Oslo (i ich kontakty), niemal 28% – w Bergen, prawie 14% – w Trondheim i ponad 7% w Stavanger. Do respondentek docierano w różnych miejscach i środowiskach (m.in. na kursach językowych, w kościołach, za pośrednictwem organizacji polonijnych i polskich szkół oraz własnych kontaktów). Ze względu na objętość kwestionariusza oraz jego problematykę, posłużono się techniką ankiety samodzielnie wypełnianej przez respondenta. Dystrybucję kwestionariuszy prowadzono bezpośrednio (osobisty kontakt z respondentką) lub pośrednio (w przypadku kobiet rekrutowanych spośród sieci społecznych respondentek). Ostatecznie uzyskano 223 wypełnione kwestionariusze, z których 217 przyjęto do dalszej analizy. Mimo ostrożności, z jaką prowadzono rekrutację respondentek, należy pamiętać, że zastosowany sposób doboru próby nie zapewnia jej reprezentatywności oraz że liczebność próby jest stosunkowo niewielka (według danych Statistisk Sentralbyrå na 2015 r. obejmuje ona 1,24% populacji Polek w wieku 20–39 lat). Ograniczona ilość informacji, jakie można uzyskać z oficjalnych rejestrów oraz niepełność tychże uniemożliwiają ocenę stopnia obciążoności próby. Na podstawie obserwacji oraz informacji uzyskanych w drodze wywiadów pogłębionych można jednak wnioskować, że niedoreprezentowane mogą być w niej kobiety, które należą do najmłodszej grupy wieku (w szczególności między 18 a 20 rokiem życia), pracujące po wiele godzin dziennie, mające niewielkie sieci znajomych albo nie uczestniczące w formach aktywności oferowanych przez instytucje, w których prowadzono rekrutację lub przebywające w Norwegii nielegalnie. Dlatego też w artykule ograniczono się do opisu statystycznego wyników w celu ustalenia zależności między migracjami a decyzjami i planami prokreacyjnymi w badanej próbie.

Średni wiek osób należących do próby wynosił 31,2 lat. Kobiety w wieku 30–39 lat stanowiły większość (63%). Niemal 60% respondentek w momencie badania pozostawało w związku małżeńskim, a kolejnych 23,5% w nieformalnym związku (Tabela 1). Respondentki to przede wszystkim uczestniczki migracji poakcesyjnych, mieszkające w Norwegii od niedawna. Dla ponad 60% czas pobytu w tym kraju nie przekraczał 5 lat, a dla 1/3 był krótszy niż 2 lata.

⁵ Przytoczone dane dotyczą kategorii „imigranci” (*innvandrere*) – bez ich dzieci urodzonych już w Norwegii.

Tabela 1. Struktura próby według wybranych cech
 Table 1. Sample characteristics by selected variables

Zmienna <i>Variable</i>	Udział w próbie (w %) <i>Percentage of sample (in %)</i>
<i>Wiek / Age</i>	
18–29 lat	36,9
30–39 lat	63,1
<i>Stan cywilny / Marital status</i>	
Panna / <i>Single</i>	14,8
W nieformalnym związku / <i>Informal relationship</i>	23,5
Zamężna / <i>Married</i>	59,9
Rozwiedziona / <i>Divorced</i>	1,8
<i>Sytuacja zawodowa / Employment status</i>	
Uczennica/studentka / <i>In education</i>	2,8
Praca (na pełen etat lub część etatu) / <i>Full-time or part-time employment</i>	64,0
Własna działalność gospodarcza / <i>Self-employed</i>	7,0
Urlop macierzyński lub rodzicielski / <i>Maternal or parental leave</i>	4,2
Bezrobotna lub gospodyni domowa / <i>Unemployed or homemaker</i>	17,8
Inne / <i>Other</i>	4,2
<i>Liczba dzieci / Number of children</i>	
Bezdzienna / <i>Childless</i>	41,9
1 dziecko / <i>1 child</i>	29,9
2 dzieci / <i>2 children</i>	23,9
3 i więcej dzieci / <i>3 and more children</i>	4,2

Źródło: obliczenia własne.
 Source: own calculations.

Większość respondentek w momencie badania pracowała na pełen etat lub część etatu. Niewielki odsetek prowadził własną działalność gospodarczą. Jednocześnie niemal 18% kobiet określiło swoją sytuację zawodową jako bezrobotna lub gospodyni domowa. Respondentki były również zróżnicowane ze względu na swoją sytuację rodzinną. Kobiety bezdzienne stanowią około 42% całej próby. Zbliżone, wynoszące około 30% były udziały kobiet posiadających jedno oraz dwoje i więcej dzieci (Tabela 1). Kontrowersyjną cechą próby może się wydawać udział respondentek z wykształceniem wyższym. Około 60% zadeklarowało, że posiada wykształcenie wyższe, magisterskie bądź licencjackie. Tak wysoki odsetek wynika m.in. z faktu,

że osoby z wyższym wykształceniem są bardziej skłonne do udziału w badaniach. Ponadto próba obejmowała osoby młode, a wśród nich pokolenie, dla którego dostępność i powszechność studiów wyższych znacznie wzrosła. Wreszcie, dominujący stereotyp słabiej wykształconego imigranta zarobkowego – mężczyzny może prowadzić do swego rodzaju „niedoszacowania” poziomu wykształcenia Polek mieszkających w Norwegii. Według danych Statistisk Sentralbyrå w 2014 r. 31,2% Polaków w wieku 16 lat i więcej posiadało wykształcenie wyższe. Z kolei według raportu *Befolkningens utdanningsnivå og arbeidsmarkedsstatus* (Steinkellner 2015) w 2012 r. ponad połowa Polek posiadających zatrudnienie legitymowała się wyższym wykształceniem.

DECYZJE PROKREACYJNE W KONTEKŚCIE MIGRACJI

Pogłębiona analiza podejmowania decyzji prokreacyjnych w kontekście zdarzenia migracji wymaga uwzględnienia pełnych historii urodzeń, a zatem zdarzeń, które miały miejsce zarówno przed migracją, jak i po niej. Określenie czasu oraz natężenia realizacji decyzji prokreacyjnych w odniesieniu do momentu migracji stanowi podstawę do wnioskowania o hipotezach „zakłócenia” i „wzajemnie powiązanych zdarzeń”. Charakterystyka społeczno-demograficznych cech uczestniczek migracji pozwoliła na odniesienie się do hipotezy „selektywności”.

Analiza urodzeń, które miały miejsce jeszcze w kraju pochodzenia jest szczególnie istotna przy rozpatrywaniu wzajemnych relacji między zdarzeniem migracji a procesem formowania rodziny, tym bardziej, że uczestnikami przemieszczeń są przede wszystkim osoby w wieku rozrodczym. Informacje na temat liczby dzieci oraz czasu realizacji ostatnich decyzji prokreacyjnych przed wyjazdem, a także społeczno-demograficznych cech imigrantek (wiek i stan cywilny w momencie migracji) z jednej strony umożliwiły próbę oceny hipotezy „zakłócenia” i wskazanie, które grupy imigrantek odkładają w czasie decyzje prokreacyjne, z drugiej natomiast pozwalają wnioskować, na jakim etapie formowania rodziny najczęściej podejmowano decyzje o wyjeździe.

Zdecydowana większość migracji dotyczyła osób należących do grup wieku, dla których wartości cząstkowych współczynników urodzeń są w Polsce najwyższe. Pomimo to, intensywność podejmowania decyzji prokreacyjnych przed migracją była niewielka. Zaledwie 1/3 respondentek urodziła przed wyjazdem przynajmniej jedno dziecko. Wśród respondentek, które przyjechały do Norwegii mając 29 lat lub mniej przeważały kobiety bezdzietne. Jedynie wśród kobiet, które wyjechały w wieku 30 lat i więcej udział matek był wyższy niż kobiet bezdzietnych. Pogłębiona analiza wskazuje, że realizacja urodzeń przed wyjazdem uzależniona była zarówno od wieku respondentki, jak i jej stanu cywilnego. Urodzenia, które nastąpiły przed migracją, dotyczyły przede wszystkim kobiet zamężnych, które w momencie migracji miały od 25 do 34 lat. Wśród pań oraz kobiet pozostających w nieformalnych związkach udział matek był niewielki – stanowił niewiele ponad 8% (Tabela 2).

Tabela 2. Respondentki według wieku i sytuacji rodzinnej w momencie przyjazdu do Norwegii
 Table 2. Respondents by age and family situation at the moment of migration to Norway

	Wiek w momencie przyjazdu do Norwegii (w %) Age upon arrival to Norway (in %)					Ogółem In total
	Poniżej 18 lat Below 18 years	18–24 lata 18–24 year-old	25–29 lat 25–29 year-old	30–34 lata 30–34 year-old		
Sytuacja rodzinna w momencie przyjazdu do Norwegii Family situation upon arrival to Norway	Ogółem / In total	26,9	45,2	26,0		100,0
	Bezdzietna / Childless	1,9*	24,5	33,7	6,7	66,8
	Dziecko(i) / Child(ren)	–	2,4*	11,5	19,2	33,2
Sytuacja rodzinna w momencie przyjazdu do Norwegii Family situation upon arrival to Norway	Zamężna / Married	–	13,4*	43,3	43,3	100,0
	Bezdzietna / Childless	–	9,3*	23,7	6,2*	39,2
	Dziecko(i) / Child(ren)	–	4,1*	19,6	37,1	60,8
Sytuacja rodzinna w momencie przyjazdu do Norwegii Family situation upon arrival to Norway	Panna lub w nieformalnym związku / Single or in informal relationship	–	–	–	–	–
	Bezdzietna / Childless	3,7*	38,5	47,7	10,1*	100,0
	Dziecko(i) / Child(ren)	–	37,6	43,1	7,3*	91,7
						8,3

* Wyniki powinny być traktowane z ostrożnością ze względu na niewielką liczbę obserwacji.

* The results should be treated with caution due to the small number of observations.

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

W dalszej kolejności skupiono się na charakterystyce decyzji prokreacyjnych, które zrealizowano przed migracją. Wśród kobiet, które urodziły dziecko przed przyjazdem do Norwegii, matki jednego dziecka stanowiły 60,3%, a dwojga dzieci – 31,5%. Niewielki odsetek próby (niespełna 3%) to respondentki, które były w ciąży w momencie wyjazdu do Norwegii. Poza wielkością rodziny w momencie migracji, ważny jest także czas realizacji ostatnich decyzji prokreacyjnych, innymi słowy – wiek najmłodszego dziecka w momencie wyjazdu. Zmienna ta stanowi uzupełnienie informacji na temat etapu formowania rodziny, na którym najczęściej podejmowane są decyzje o migracji. Mediana wieku najmłodszych uczestników migracji wynosiła 3 lata. Dodatkowo ponad 40% respondentek wyjechało, gdy najmłodsze dziecko miało 2 lata lub mniej. Zdarzenie migracji następowało przeważnie we wczesnym etapie formowania rodziny – respondentki wyjeżdżały mając niewielką liczbę małych dzieci – i odwrotnie, ostatnie zrealizowane urodzenia miały miejsce krótko przed decyzją o wyjeździe. Z drugiej strony, w grupie kobiet, których najmłodsze dziecko miało 5 lat lub więcej w momencie wyjazdu szczególnie wysoki jest udział respondentek, które przed zmianą miejsca zamieszkania urodziły tylko jedno dziecko. Co istotne, tylko 2 wśród nich zdecydowały się na kolejne dziecko w Norwegii.

W analizie zachowań prokreacyjnych przed migracją znaczenie ma kolejność wyjazdów kobiet i mężczyzn. W przypadku migracji do Norwegii to mężczyzna najczęściej wyjeżdża jako pierwszy, często długo przed dołączeniem do niego żony lub partnerki oraz dzieci. Schemat ten powieliło około 75% kobiet, które w momencie emigracji były matkami, podczas gdy niespełna 14% z nich wyjechało w tym samym czasie, co ich mąż lub partner.

W wynikach analiz urodzeń, które nastąpiły przed migracją z jednej strony znaleźć można potwierdzenie hipotezy „zakłócenia”, z drugiej natomiast – jej zaprzeczenie. Średnia liczba dzieci przypadających na respondentkę w wieku 25–39 lat⁶ w momencie wyjazdu do Norwegii wynosiła 0,7. Wartość tego samego wskaźnika dla kobiet w Polsce w 2011 r. to 1,27 (Testa 2012). Niewielki udział kobiet, które w momencie migracji były matkami może być tłumaczony „zakłóceniem”, jakim w trajektorii życia jest zdarzenie migracji, ale i selektywnością migracji – zmniejszeniem prawdopodobieństwa wyjazdu wśród kobiet posiadających dziecko. Hipoteza „zakłócenia” może również tłumaczyć czas między ostatnim urodzeniem a zdarzeniem migracji wśród kobiet, które przyjechały do Norwegii z dzieckiem powyżej 5 roku życia. Z drugiej strony migracje kobiet z małymi dziećmi, często mające na celu dołączenie do męża lub partnera, który wyjechał wcześniej można tłumaczyć hipotezą „wzajemnie powiązanych wydarzeń”.

W celu oceny związku migracji z czasem podejmowania decyzji prokreacyjnych poddano analizie również zdarzenia, które nastąpiły po zmianie miejsca zamieszkania. Uwzględniono przede wszystkim czas realizacji urodzeń w odniesieniu do czasu pobytu w Norwegii, a także czas realizacji pierwszych i drugich urodzeń (według

⁶ Dla grupy Polek w Norwegii wskaźnik obejmuje kobiety w wieku 25–34 lata. Wszystkie respondentki w momencie przyjazdu do Norwegii miały mniej niż 35 lat.

kolejności). Ponadto przedstawiono charakterystyki grup kobiet prezentujących różne wzorce zachowań prokreacyjnych po migracji.

Czas pobytu w Norwegii to jedna z kluczowych cech respondentek, które umożliwiają prawidłową charakterystykę zachowań prokreacyjnych po migracji. Wraz z wydłużeniem czasu pobytu, wzrastał udział kobiet, które zdecydowały się na (kolejne) dziecko. Wśród respondentek, które przebywają w Norwegii co najmniej 2 lata, 20% zdecydowało się na urodzenie pierwszego dziecka⁷ w początkowej fazie pobytu (w ciągu 2 lat od migracji). Urodzenia te stanowiły ponad połowę wszystkich podjętych przez kobiety w tej grupie od momentu migracji do momentu badania decyzji prokreacyjnych. Z kolei wśród respondentek, które mieszkają w Norwegii 5 lat i więcej, 40,9% zdecydowało się na dziecko do 5 lat od przyjazdu. Urodzenia te stanowiły 87,8% wszystkich urodzeń, jakie miały miejsce po migracji wśród kobiet mieszkających w Norwegii dłużej niż 5 lat.

Wraz z wydłużeniem czasu pobytu zmniejszał się również udział kobiet bezdzietnych. Nieco ponad 60% kobiet, które w Norwegii mieszkały do 2 lat nadal nie miało dzieci. Odsetek ten jest znacznie niższy (38,2%) dla respondentek, których czas pobytu w tym kraju mieści się w granicach od 2 do 5 lat oraz najniższy dla kobiet, które mieszkają w nim dłużej niż 5 lat (25,7%). Jednocześnie 63% respondentek, które nie miały dzieci w momencie migracji, to nadal kobiety bezdzietne. Charakteryzują się one młodszą strukturą wieku w momencie badania niż respondentki, które urodziły pierwsze dziecko w Norwegii. Nie bez znaczenia są również stan cywilny oraz powody migracji. Większość respondentek w tej grupie to uczestniczki wyjazdów o podłożu ekonomicznym, które nie pozostawały w związku małżeńskim zarówno w momencie przyjazdu, jak i w czasie realizacji badania.

Zarówno koncentracja urodzeń w krótkim czasie po wyjeździe, jak i zmniejszający się z upływem czasu od migracji udział kobiet bezdzietnych wskazują na wzajemne zależności między migracją, czasem pobytu w nowym miejscu oraz procesem tworzenia i powiększania rodziny.

W dalszej części analizy skoncentrowano się na realizacji pierwszych i drugich urodzeń w Norwegii. Wyniki dotyczą wszystkich kobiet, które urodziły w tym kraju przynajmniej jedno dziecko. Szczególnie istotny jest w tym wypadku rozkład w czasie pierwszych (według kolejności) urodzeń. Wśród kobiet, które decyzję o pierwszym dziecku podjęły po przyjeździe do Norwegii, aż 62,5% zrealizowało ją do 2 lat po migracji (Tabela 3). Tak wysoki udział pierwszych urodzeń w początkowej fazie pobytu odzwierciedla cechy respondentek, przede wszystkim ich wiek (ponad połowa w momencie przyjazdu do Norwegii miała 25–29 lat) i stan cywilny, którego zmiana towarzyszyła często zdarzeniu migracji. Koncentrację pierwszych urodzeń w krótkim okresie po emigracji można zatem przynajmniej częściowo wytłumaczyć hipotezą o „wzajemnym powiązaniu zdarzeń”.

⁷ Dotyczy pierwszego dziecka, które urodziło się w Norwegii (bez względu na kolejność urodzenia – tzn. liczbę dzieci urodzonych przed migracją).

Tabela 3. Decyzje prokreacyjne zrealizowane w Norwegii według kolejności oraz czasu między zdarzeniem migracji a urodzeniem dziecka
 Table 3. Procreative decisions realized in Norway by birth order and time between migration and childbirth

		Liczba lat między przyjazdem do Norwegii a urodzeniem dziecka				Ogółem In total
		Time between migration to Norway and childbirth				
		Do 2 lat Within 2 years	2–5 lat From 2 to 5 years	Powyżej 5 lat More than 5 years		
		(w %) (in %)				
Urodzenia w Norwegii według kolejności Births in Norway by birth order	Pierwsze dziecko First child	62,5	31,3	6,3	100,0	
	Respondentki, które pierwsze dziecko urodziły w Polsce * Respondents, whose first child was born in Poland *	42,9	42,9	14,3	100,0	
	Drugie dziecko Second child	19,0	47,6	33,3	100,0	
	Respondentki, które pierwsze dziecko urodziły w Norwegii Respondents, whose first child was born in Norway					

* niewielka liczba obserwacji (n=7)

* small number of observations (n=7)

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Wśród kobiet, które urodziły pierwsze dziecko w Norwegii, niemal połowa zdecydowała się na kolejne. Większość podjęła tę decyzję w bardzo krótkim czasie – do 5 lat od momentu przyjazdu (Tabela 3). Odmienne kształtowały się natomiast migracyjne decyzje prokreacyjne kobiet, które w momencie przyjazdu do Norwegii miały już jedno dziecko. Na urodzenie drugiego zdecydowało się bowiem zaledwie kilka z nich (niespełna 16%). Zdecydowana większość kobiet, które nie zdecydowały się na drugie dziecko, to mężatki, które w momencie badania miały ukończony 30 rok życia. Niemal połowa jest w Norwegii krótko, bo do 2 lat. Jednocześnie ponad 70% ma dziecko powyżej 5 roku życia. Krótki czas pobytu w Norwegii oraz relatywnie długi czas od ostatniego urodzenia mogą wskazywać na „zakłócenie” procesu formowania rodziny w związku ze zdarzeniem migracji (w tym wcześniejszej emigracji męzczyzny).

PLANY PROKREACYJNE W KONTEKŚCIE MIGRACJI

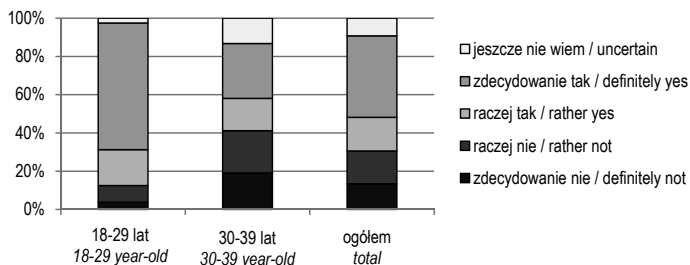
Analiza związku między migracją a czasem podejmowania decyzji prokreacyjnych stanowi ważną, ale nie wyczerpującą informację na temat płodności imigrantów, przede wszystkim w kontekście przemieszczeń, które są na tyle nowym zjawiskiem, że na podstawie dostępnych danych trudno prześledzić długoterminowe trendy w poziomie płodności. Ponadto rozpatrywanie jedynie urodzeń następujących tuż przed i po migracji prowadzić może to przeszacowania wartości współczynnika dzietności teoretycznej (Milewski 2010, Toulemon 2004). Dlatego też istotnym zagadnieniem wydają się plany prokreacyjne imigrantów.

Większość polskich imigrantek w Norwegii nadal planuje urodzenie pierwszego bądź kolejnego dziecka. Młodsze respondentki cechuje wyraźnie większy udział pozytywnych intencji prokreacyjnych – w grupie wieku 18–29 lat urodzenie (kolejnego) dziecka planuje około 85% kobiet. Zamierzenia w tej grupie wieku charakteryzują się również dużym stopniem pewności – niewielki odsetek kobiet nie jest pewien swoich dalszych planów związanych z urodzeniem dziecka. Z kolei w starszej grupie wieku (30–39 lat) intencje prokreacyjne rozłożone są równomiernie. Około 42% respondentek zadeklarowało, że nie zamierza mieć więcej dzieci, a niemal 45%, że nadal planuje powiększenie rodziny. Starszą grupę wieku charakteryzuje również większy poziom niepewności co do planów związanych z powiększeniem rodziny (Rysunek 1).

Struktura polskich imigrantek według wieku oraz czasu pobytu w Norwegii stanowi wyzwanie w przewidywaniu poziomu płodności tej grupy. Znaczny udział kobiet młodych, które od niedawna mieszkają w Norwegii oraz nadal planują kolejne urodzenia uniemożliwia oparcie rozważań jedynie o dane retrospektywne, dotyczące zrealizowanych urodzeń. Pomocne w tym względzie mogą okazać się informacje o planach prokreacyjnych imigrantek. W dalszej części analizy skupiono zatem uwagę na intencjach rodzinnych względem już posiadanej liczby dzieci oraz

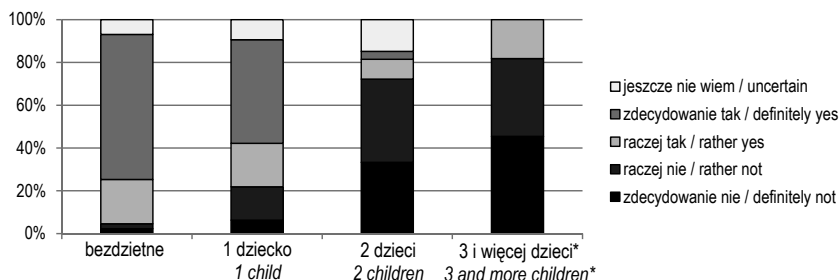
na planowanej przez respondentki wielkości rodziny. Kolejne urodzenie planuje zdecydowana większość kobiet bezdzietnych oraz posiadających 1 dziecko w momencie badania. Wśród matek dwojga dzieci pozytywne intencje deklarowało już tylko 13%, przy czym niemal tak samo liczna grupa nie była jeszcze pewna swoich przyszłych decyzji związanych z powiększeniem rodziny (Rysunek 2). Respondentki o pozytywnych intencjach prokreacyjnych skłaniały się ku modelowi rodziny z co najmniej dwojgiem dzieci. Aż 42% deklarowało, że docelowo chciałoby mieć troje lub więcej dzieci. Natomiast niespełna 5% bezdzietnych respondentek deklarowała, że nie planuje mieć dzieci. Z realizacji kolejnych zamierzeń prokreacyjnych zrezygnowała również co piąta kobieta posiadająca jedno dziecko oraz zdecydowana większość matek dwojga i trojga dzieci (Rysunek 2).

Rysunek 1. Intencje prokreacyjne według wieku respondentek
 Figure 1. Fertility intentions according to respondents' age

Źródło: obliczenia własne.
 Source: own calculations.

Rysunek 2. Intencje prokreacyjne według liczby posiadanych dzieci (z uwzględnieniem aktualnej ciąży)
 Figure 2. Fertility intentions according to the number of respondents' children (including current pregnancies)

* Wyniki powinny być traktowane z ostrożnością ze względu na niewielką liczbę obserwacji (n = 11).

* The results should be treated with caution due to the small number of observations (n = 11).

Źródło: obliczenia własne.
 Source: own calculations.

Intencje prokreacyjne polskich imigrantek wyrażane były z różnym stopniem pewności. Przybliżeniem prawdopodobieństwa ich realizacji jest zakładany (planowany) czas urodzenia kolejnego dziecka. Im krótsza czasowa perspektywa intencji, tym większe prawdopodobieństwo jej realizacji. Znaczna część planów respondentek to intencje krótkoterminowe, przewidziane na najbliższe 2 lata, a co za tym idzie – o dużym prawdopodobieństwie realizacji. W młodszej grupie wieku (18–29 lat) zaobserwowano przesunięcie w czasie planów związanych z zakładaniem i powiększaniem rodziny. Największy udział w tej grupie stanowiły respondentki planujące urodzenia w okresie do 4 lat. Wysoki, w porównaniu do starszej grupy wieku, był udział kobiet odkładających zamierzenia prokreacyjne na okres dłuższy niż 4 lata. Wśród respondentek w wieku 30–39 lat zaobserwowano odwrotną prawidłowość – ponad połowa planów rodzinnych to intencje krótkoterminowe, przewidziane na najbliższe 2 lata. Ponadto w grupie tej zarówno same plany, jak i czas ich realizacji cechuje większy stopień niepewności – ponad 23% respondentek nie potrafiło sprecyzować czasu realizacji intencji (Tabela 4). Wiek kobiety w dużej mierze kształtuje horyzont czasowy, w jakim chciałyby urodzić (kolejne) dziecko. Szczególnie istotne znaczenie ma on w przypadku starszych respondentek, które mogą planować kolejne urodzenia w perspektywie krótkoterminowej ze względu na biologiczną i psychologiczną barierę płodności⁸, jaką jest osiągnięcie pewnego wieku. Wśród młodszych respondentek częstsze odkładanie planów prokreacyjnych w czasie może się wiązać z większym udziałem kobiet, które przyjechały do Norwegii same, nastawionych na pracę zarobkową oraz niepozostających w związkach małżeńskich.

Dla kraju napływu zachowania i plany prokreacyjne imigrantów mają bezpośrednie konsekwencje związane z m.in. zapotrzebowaniem na miejsca w przedszkolach, szkołach i szpitalach, obciążeniem systemu świadczeń w ramach polityki rodzinnej czy zmianami struktury populacji. Konsekwencje te można przewidzieć tym precyzyjniej, im więcej wiadomo na temat miejsca realizacji zamierzeń prokreacyjnych oraz dalszych planów mobilnościowych. Zagadnienia te są równie istotne z punktu widzenia kraju odpływu ludności. W analizie planów prokreacyjnych imigrantek istotna jest również informacja na temat kraju, w którym te zamierzenia chciałyby zrealizować. Zdecydowana większość Polek zakładała, że (kolejne) dziecko urodzi w Norwegii. Tylko nieco ponad 14% respondentek chciało je urodzić w Polsce. Jednocześnie dosyć wysoki był udział respondentek, które nie miały w tym zakresie sprecyzowanych preferencji (niemal 28%) (Tabela 5). W tej ostatniej grupie przeważały młodsze, bezdzietne oraz niezamężne kobiety. Plany dotyczące miejsca realizacji zamierzeń prokreacyjnych (wśród kobiet o pozytywnych i niepewnych intencjach prokreacyjnych) zestawiono z zamierzeniami dotyczącymi mobilności respondentek.

⁸ Planowanie w czasie kolejnych urodzeń wiąże się z oceną szans na ich realizację. Wiek jest w tym kontekście nie tylko barierą biologiczną, ograniczającą bądź wykluczającą szanse na posiadanie potomstwa, ale i psychologiczną – odzwierciedlającą postrzeganie granicy wieku, powyżej której kobieta wyklucza urodzenie (kolejnego) dziecka.

Tabela 4. Zamierzony czas realizacji planów prokreacyjnych według wieku wśród respondentek o pozytywnych i niepewnych intencjach prokreacyjnych

Table 4. *Timing of fertility intentions by age group among respondents with positive and uncertain plans*

Wiek <i>Age</i>	Zamierzony czas realizacji planów prokreacyjnych [% respondentek o pozytywnych i niepewnych intencjach prokreacyjnych] <i>Timing of fertility intentions</i> [% of respondents with positive and uncertain plans]						Ogółem <i>In total</i>
	Do 1 roku <i>Within 1 year</i>	Do 2 lat <i>Within 2 years</i>	Do 4 lat <i>Within 4 years</i>	Nie wcześniej niż za 4 lata <i>Not sooner than in 4 years</i>	Nie wiem <i>Uncertain</i>		
18–29	10,1	30,4	34,8	17,4	7,2		100,0
30–39	18,4	32,9	23,7	1,3	23,7		100,0
Ogółem <i>In total</i>	14,5	31,7	29,0	9,0	15,9		100,0

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Tabela 5. Zamierzone miejsce realizacji planów prokreacyjnych wśród respondentek o pozytywnych i niepewnych intencjach w kontekście ich planów migracyjnych
 Table 5. Intended country of realization of childbearing plans among respondents with positive and uncertain intentions in the context of their mobility plans

Plany migracyjne Mobility plans	Zamierzone miejsce realizacji intencji prokreacyjnych [% respondentek o pozytywnych i niepewnych intencjach prokreacyjnych] Intended country of realization of childbearing plans [% of respondents with positive and uncertain plans]			
	Norwegia Norway	Polska Poland	Nie wiem Don't know	Ogółem In total
Chcę tu zostać na stałe I want to stay here forever	85,7	2,4	11,9	100,0
Chcę tu zostać na dłuższy czas, ale docelowo chcę wrócić do Polski I want to stay here for a longer time, but eventually come back to Poland	60,0	16,0	24,0	100,0
Chcę wrócić na stałe do Polski w przeciągu najbliższych 2–3 lat I want to come back to Poland within the next 2–3 years	0,0	53,3	46,7	100,0
Chcę wyjechać do innego kraju* I want to move to another country*	40,0	20,0	40,0	100,0
Jeszcze nie wiem I don't know yet	48,6	8,6	42,9	100,0
Ogółem In total	57,8	14,3	27,9	100,0

* wymiki powinny być traktowane z ostrożnością ze względu na niewielką liczbę obserwacji (n = 5)

* The results should be treated with caution due to the small number of observations (n = 5)

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Wyniki potwierdzają ścisły związek między formowaniem rodziny a migracjami. Większość kobiet zakładających stały lub długookresowy pobyt w Norwegii planowało urodzić (kolejne) dziecko właśnie w tym kraju. Udział kobiet planujących realizację dalszych planów prokreacyjnych w Norwegii był wysoki także wśród respondentek o niesprecyzowanych planach migracyjnych. Z drugiej strony, ponad połowa pozytywnych intencji prokreacyjnych kobiet, które chcą w najbliższej przyszłości wrócić do Polski miałyby zostać zrealizowana w tym kraju. Niemniej jednak w grupie tej wysoki (niemal 47%) był odsetek respondentek, które nie wiedzą, gdzie chciałyby urodzić dziecko (Tabela 5).

WNIOSKI

Wiedza na temat zachowań i planów prokreacyjnych imigrantów jest cenna zarówno z punktu widzenia państwa przyjmującego, jak i wysyłającego migrantów. Konsekwencje wyboru czasu i miejsca, w którym podejmowane będą decyzje o założeniu czy powiększeniu rodziny dotyczą m.in. takich sfer, jak struktura populacji, edukacja, polityka społeczna, rynek pracy i gospodarka. W artykule scharakteryzowano decyzje prokreacyjne podejmowane w okresie przed i po migracji przez polskie imigrantki. Analizie poddano również ich dalsze plany prokreacyjne.

Różne grupy Polek w Norwegii podejmują decyzje prokreacyjne w różny sposób. Dotyczy to zarówno urodzeń realizowanych przed, jak i po migracji, a także dalszych zamierzeń związanych z posiadaniem dzieci. W wyjaśnianiu obserwowanych prawidłowości pomocne są hipotezy „zakłócenia”, „wzajemnie powiązanych wydarzeń”, a w niektórych przypadkach również „selektywności”.

Decyzje prokreacyjne przed zdarzeniem migracji związane były głównie ze stanem cywilnym. Kobiety, które były matkami przed przyjazdem do Norwegii, to przede wszystkim mężatki, które wyjechały w celu dołączenia do męża lub partnera. Z kolei wśród kobiet niebędących w momencie wyjazdu w formalnym związku w każdej grupie wieku dominowały bezdzietne respondentki. Relatywnie niewielki udział matek w całej próbie (w momencie przyjazdu do Norwegii) wskazuje na pewne odkładanie w czasie decyzji prokreacyjnych, które częściowo może być tłumaczone hipotezą „zakłócenia”. Podobne opóźnienie i niski poziom płodności przed migracją w grupach 20–24 lata i 25–29 lat zaobserwowali J. Robards i A. Berrington (2015) wśród Polek w Wielkiej Brytanii. Inną przyczyną może być efekt selektywności migracji – decyzję o wyjeździe, w szczególności w celach zarobkowych, łatwiej podjąć kobietom bezdzietnym. Z drugiej strony, wśród kobiet, które posiadały co najmniej jedno dziecko w momencie wyjazdu, decyzje migracyjne podejmowane były na ogół we wczesnych fazach formowania rodziny i w krótkim czasie po urodzeniu najmłodszego dziecka, co z kolei nie stanowi poparcia dla wspomnianej hipotezy „zakłócenia”. Może mieć ona jednak znaczenie w przypadku

części kobiet, których pierwsze dziecko w momencie migracji miało więcej niż 5 lat i które nie zdecydowały się na drugie dziecko ani przed, ani po wyjeździe do Norwegii.

Tempo realizacji decyzji prokreacyjnych po migracji zależy przede wszystkim od motywu migracji, stanu cywilnego respondentki, a także już posiadanych dzieci. Wyniki wskazują, że zachowania różnych grup respondentek wpisać można w różne hipotezy płodności po migracji. Koncentracja urodzeń w okresie bezpośrednio po przyjeździe, w szczególności dotycząca kobiet, które podjęły w tym czasie decyzję o pierwszym dziecku, a także zmiana struktury stanu cywilnego w tej grupie wpisują się w hipotezę „wzajemnie powiązanych wydarzeń”. Zupełnie inny wzorzec prezentują respondentki, które w momencie migracji miały już jedno dziecko – niewielki odsetek kobiet, które zdecydowały się na kolejne świadczy raczej o zahamowaniu procesu tworzenia rodziny.

Zarówno pod względem zakładanego czasu realizacji intencji prokreacyjnych, jak i preferowanego kraju oraz planów migracyjnych spodziewać się można, że ich zdecydowana większość zrealizowana zostanie w Norwegii. Z punktu widzenia kraju imigracji ważny jest fakt, że większość respondentek zakładających długoterminowy pobyt w Norwegii chciałaby również urodzić tam swoje pierwsze i/lub kolejne dziecko.

Przedstawione wyniki należy interpretować ze świadomością ograniczeń wynikających głównie z analizowanego materiału empirycznego. Dotyczą one przede wszystkim zachowania ostrożności w uogólnianiu wyników na całą badaną populację oraz testowania hipotez płodności po migracji. Zastosowany nielosowy dobór próby może powodować jej obciążenie w kontekście niedoreprezentowania niektórych grup, a tym samym wpływać na jakość wyników. Na przykład, potencjalne niedoszacowanie najmłodszych uczestniczek migracji oraz bezdzietnych uczestniczek migracji zarobkowych może prowadzić to przeszacowania udziału przemieszczeń związanych z zakładaniem i łączeniem rodzin oraz niedoszacowania efektu odkładania urodzeń w czasie. Ze względu na liczebność i charakter próby problematyczna jest również kwestia możliwości porównywania uzyskanych wyników z rezultatami innych badań dotyczących polskich imigrantek. Z drugiej strony materiał poddany analizie zawiera kompletne historie urodzeń, dzięki czemu uniknąć można powszechnego w dotychczasowych badaniach płodności imigrantów z Polski problemu braku informacji na temat dzieci, które nie mieszkają z matką. Analizowane dane dostarczają wielu informacji związanych zarówno z decyzjami, jak i przyszłymi planami prokreacyjnymi polskich imigrantek. Przy ostrożnej interpretacji pozwalają one na stworzenie pewnego obrazu zależności pomiędzy zdarzeniami urodzeń i migracji oraz intencjami prokreacyjnymi, a także na próbę osadzenia wyników w istniejących hipotezach płodności po migracji.

Wyniki przedstawione w artykule stanowią podstawę do dalszych analiz, w których obraz decyzji i intencji prokreacyjnych należałoby poszerzyć o społeczno-eko-

nomiczne i demograficzne charakterystyki respondentek i ich partnerów, szerszy kontekst sytuacji w momencie migracji, współczynniki kwantyfikujące poziomy płodności, czy bariery realizacji dzietności.

LITERATURA

- Abbasi-Shavazi M.J., McDonald P., 2002, *A comparison of fertility patterns of European immigrants in Australia with those in the countries of origin*, „Genus”, LVIII, 1, 53–76.
- Adserà A., Ferrer A.M., 2013, *The fertility of recent immigrants to Canada*, Discussion Paper Series, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, nr 7289.
- Andersson G., 2004, *Childbearing after migration: fertility patterns of foreign-born women in Sweden*, „International Migration Review”, vol. 38, nr 2, 747–774.
- Andersson G., Scott K., 2007, *Childbearing dynamics of couples in a universalistic welfare state: The role of labor-market status, country of origin, and gender*, „Demographic Research”, vol. 17, nr 30, 897–938.
- Babbie E., 2013, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Blau F.D., 1992, *The fertility of immigrant women: Evidence from high-fertility source countries*, Working Paper no. 3608, National Bureau of Economic Research, Massachusetts.
- Carlson E.D., 1985, *The impact of international migration upon timing of marriage and childbearing*, „Demography”, vol. 22, nr 1, 61–72.
- Creswell J.W., 2013, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Cygan-Rehm K., 2013, *Do immigrants follow their home country's fertility norms?*, IWQW Discussion Paper Series, nr 04/2013.
- Ford K., 1990, *Duration of residence in the United States and the fertility of U.S. Immigrants*, „International Migration Review”, vol. 24, nr 1, 34–68.
- Friberg J., 2013, *The Polish worker in Norway. Emerging patterns of migration, employment and incorporation after EU's eastern enlargement*, PhD Dissertation, Fafo-report, 2013:06.
- Goldstein S., 1973, *Interrelation between migration and fertility in Thailand*, „Demography”, vol. 10, nr 2, 225–241.
- Goldstein S., Goldstein A., 1981, *The impact of migration on fertility – an own children analysis for Thailand*, „Population Studies – a Journal of Demography”, vol. 35, nr 2, 265–284.
- GUS, 2014, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013*, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa.
- Janta B., 2013, *Polish migrants' reproductive behaviour in the United Kingdom*, „Studia migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 3, 63–96.
- Kahn J.R., 1988, *Immigrant selectivity and fertility adaptation in the United States*, „Social Forces”, vol. 67, nr 1, 108–128.
- Kahn J.R., 1994, *Immigrant and native fertility during the 1980s: Adaptation and expectations for the future*, „International Migration Review”, vol. 28, nr 3, 501–519.
- Kotowska I. (red.), 2014, *Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza Społeczna 2013*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Kulu H., 2005, *Migration and fertility: Competing hypotheses re-examined*, „European Journal of Population”, vol. 21, 51–87.
- Lübke Ch., 2015, *How Migration Affects the Timing of Childbearing: The Transition to a First Birth Among Polish Women in Britain*, „European Journal of Population”, vol. 31, 1–20.
- Marczak J., 2013, *Childbearing intentions of Polish nationals in Poland and in the UK: Progression to the second child*, PhD Thesis.

- Milewski N., 2007, *First child of immigrant workers and their descendants in West Germany: Interrelation of events, disruption, or adaptation?*, „Demographic Research”, vol. 17, nr 29, 859–896.
- Milewski N., 2010, *Fertility of immigrants. A two-generational approach in Germany*, Berlin, Springer.
- Mulder C.H., Wagner M., 1993, *Migration and marriage in the life course: A method for studying synchronized events*, „European Journal of Population”, vol. 9, 55–76.
- Ng E., Nault F., 1997, *Fertility among recent immigrant women to Canada, 1991: an examination of the disruption hypothesis*, „International Migration Review”, vol. 35, nr 4, 559–580.
- Persson L., Hoem J.M., 2014, *Immigrant fertility in Sweden, 2000–2011: A descriptive note*, „Demographic Research”, vol. 30, nr 30, 887–898.
- Robards J., Berrington A., 2015, *The fertility of recent migrants to England and Wales: interrelationship between migration and birth timing*, ESRC CPC Working Paper, 65.
- Schmid S., Kohls M., 2009, *Reproductive behaviour of migrant women in Germany: Data, patterns and determinants*, „Vienna Yearbook of Population Research”, 39–61.
- Statistisk Sentralbyrå, 2015, *Statistikkbanken*, www.ssb.no (data dostępu: 15.11.2015).
- Steinkellner A., 2015, *Befolkningens utdanningsnivå og arbeidsmarkedsstatus*, Rapport nr 2015/11, Statistisk Sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.
- Stephen E.H., Bean F.D., 1992, *Assimilation, disruption and the fertility of Mexican origin women in the United States*, „International Migration Review”, vol. 26, nr 1, 67–88.
- Testa M.R., 2012, *Family sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey*, European Demographic Research Papers.
- Toulemon L., 2004, *Fertility among immigrant women: new data, a new approach*, „Population and Societies”, vol. 400, 1–4.
- Waller L., Berrington A., Raymer J., 2012, *Understanding recent migrant fertility in United Kingdom*, Centre for Population Change Working Paper, nr 27.
- White M.J., Moreno L., Guo S., 1995, *The interrelation of fertility and geographic mobility in Peru: a hazards model analysis*, „International Migration Review”, vol. 29, nr 2, 492–514.
- Zumpe J., Dormon O., Jefferies J., 2012, *Childbearing among UK born and non-UK born women living in the UK*, Office for National Statistics.

POLISH FEMALE MIGRANTS IN NORWAY – CHILDBEARING DECISIONS AND PLANS

ABSTRACT

Given the scale and pace of post-EU accession migrations from Poland, as well as age and gender structure of their participants, an increased interest in family behaviour and intentions of this group has been recently noted. The observed interrelations between migration and family building processes are multidimensional. Thus, this study aims to investigate interrelations between migration, childbearing decisions and intentions of Polish female migrants in Norway. The paper is based on a survey research conducted among Polish female migrants in 2014–2015. The results show that majority of immigrants was childless upon arrival. For those, who had a child before migration, the mobility occurred in a relatively early stage of

family formation process. However, a concentration of births shortly after migration can be observed. This concerns mostly women migrating to join their husbands or partners. An opposite evidence is observed regarding respondents who had one child upon arrival to Norway – only few of them proceeded to the second birth. Almost 58% of respondents wants to give birth to their next child in Norway. More importantly, majority of women planning a long-term stay in Norway still has positive or uncertain childbearing intentions.

Keywords: Poles in Norway, childbearing decisions, childbearing intentions, fertility after migration, disruption hypothesis, interrelation of events hypothesis